■ KOVÁCS Zsolt[1]

Un monument în pericol: Castelul Wesselényi din Comlod

A Historic Building in Danger: The Wesselényi Manor House in Comlod

■ ***Rezumat:*** *Castelul Wesselényi din Comlod (jud. Bistriţa-Năsăud) este un monument semnificativ al artei baroce transilvănene, fiind caracterizat de o arhitectură şi de decoraţii sculpturale unice şi exigente. Cu toate acestea, este mai puţin cunoscut în literatura de specialitate, iar datorită lipsei de întreţinere, a ajuns într-o stare avansată de degradare. Articolul parcurge istoria domeniului şi a castelului, elaborând anumite aspecte referitoare la familiile proprietare, şi oferă o descriere a monumentului, precum şi o analiză detaliată a reliefului central al faţadei principale în contextul decoraţiilor heraldice şi simbolico-emblematice ale epocii.*

■ ***Cuvinte cheie:*** arhitectură, sculptură, baroc, rococo, Transilvania, WESSELÉNYI, decoraţii heraldice, emblematică

■ În ciuda arhitecturii şi a decoraţiilor sculpturale unice şi exigente, castelul Wesselényi din localitatea Comlod (jud. Bistriţa-Năsăud) este unul dintre monumentele puţin cunoscute ale artei baroce transilvănene. Probabil şi aşezarea izolată a acestuia a contribuit la faptul că, deşi importanţa monumentului a fost recunoscută încă din prima perioadă a cercetărilor legate de arta barocă din Transilvania de către istoricul de artă József BIRÓ, rareori apare în literatura de specialitate. După opinia lui BIRÓ, formele arhitecturale ale acestui monument au fost influenţate de arhitectura unuia dintre cele mai importante monumente baroce laice ale

1 Istoric de artă, lect. univ., Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca, România.

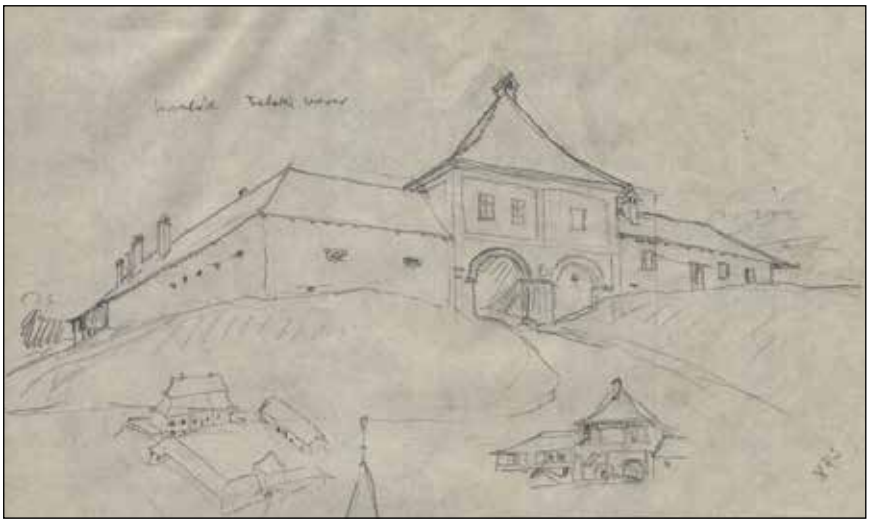

■ ***Fig. 1.*** *Ansamblul văzut dinspre est. Veduta ansamblului. Schiţele lui László DEBRECZENI, 1928. Arhiva Centrală a Eparhiei Reformate din Ardeal*
■ ***Figure 1.*** *The ensemble seen from the east. View of the ensemble. Sketches of László DEBRECZENI, 1928. Central Collecting Archives of the Transylvanian Calvinist Diocese*

■ ***Abstract:*** *The Wesselényi Manor House in Comlod (Bistriţa-Năsăud Co.), featuring unique and high-quality architecture and sculptural decoration, is a significant historic building within Transylvanian Baroque art. Despite its qualities, it is little known in the scholarly literature, and due to the lack of maintenance works, it has reached an advanced state of degradation. The article covers the history of the estate and manor house, elaborating certain aspects regarding the owner families, and offers a description of the building, as well as a detailed analysis of the main façade's central reliefs in the context of the era's heraldic and symbolic-emblematic decorations.*

■ ***Keywords:*** architecture, sculpture, Baroque, Rococo, Transylvania, WESSELÉNYI, heraldic decorations, emblems

■ Despite its unique and high-quality architecture and sculptural decoration, the Wesselényi Manor House in Comlod (Bistriţa-Năsăud Co.) is one of the little known historic buildings of Transylvanian Baroque art. Its isolated location might have also contributed to the fact that, although its importance was acknowledged by art historian József BIRÓ already in the early stages of research related to Baroque art in Transylvania, it rarely appears in the scholarly literature. According to BIRÓ, the architectural forms of this building were influenced by the architecture of one of the most important secular Baroque historic buildings in the region, the stables of the manor house in Bonţida. Based on chronological and stylistic considerations, he attributed the sculptural decorations to the well-known sculptor from Cluj-Napoca, Anton SCHUCHBAUER (BIRÓ 1943, 61-62, 90).[2] Based on a contract from 1786, Margit B. NAGY attributed the main façade's relief decorations to the same SCHUCHBAUER (1977, 125, 258, 322). This attribution and dating were also taken over in the monograph dedicated to Baroque sculpture written by Nicolae SABĂU (2002, 84-85, fig. 126-127), as well as

1 Art historian, lecturer, Babeş-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania.
2 In the absence of an analysis of the heraldic representations, he mistakenly attributed the construction of the manor house, which he dated to the 1760s, to István DANIEL.

in various synthesis works of popularisation (e.g. BICSOK & ORBÁN 2011, 573-574).

Due to contradictory information circulated especially in the secondary literature, our study proposes to present the most important data regarding the history of the estate and manor house, as well as an analysis of the architectural forms and sculptural decorations, based on observations made on site.

Historical data

■ The first mentions of Comlod in the historical sources date from the 14th century, when the village was part of a larger estate, extant in the following centuries as well, consisting of approximately 15 settlements, with the estate centre in Teaca.[3] In 1587, Prince Sigismund BÁTHORY donated the settlement to Kozma PETRICHEVICH-HORVÁTH (1523-1590), lord-lieutenant (*supremus comes*) of Zărand County and princely advisor, who took refuge before the Ottoman expansion, from Croatia to Transylvania, in the mid-16th century. During his time, Comlod became one of the most important centres of the estate and its parish church the final resting place of the family members. Having passed through the possession of the SZALÁNCZI family, after 1668 it was bought by Pál BÉLDI DE OZUN (1621-1679) (BICSOK & ORBÁN 2011, 573). In the following, the estate was inherited on the female line, arriving, through the dowry of Zsuzsanna BÉLDI, in the possession of Pál WESSELÉNYI DE HODOD (1654-1694), lord-lieutenant of Solnocul de Mijloc County, who in 1684 also received a deed of donation from Prince Michael APAFI I. After this, the estate remained in the possession of the WESSELÉNYI family for almost a hundred years. According to written sources, the son of Pál WESSELÉNYI and Zsuzsanna BÉLDI, István WESSELÉNYI (III) (1674-1734), who spent his childhood in Comlod, started certain construction works in the estate centre. After the death of Zsuzsanna BÉLDI, her chil-

3 On the data referring to the medieval period, see KOVÁCS 2020, 76.

regiunii, grajdul baroc al castelului din Bonţida, iar decoraţiile sale sculpturale le-a atribuit, pe baza unor considerente cronologice şi stilistice, cunoscutului sculptor clujean, Anton SCHUCHBAUER (BIRÓ 1943, 61-62, 90).[2] Pe baza unui contract din anul 1786, şi Margit B. NAGY atribuie aceluiaşi SCHUCHBAUER decoraţiile în relief ale faţadei (1977, 125, 258, 322). Această atribuţie şi datare a fost preluată şi în monografia dedicată sculpturii baroce scrisă de Nicolae SABĂU (2002, 84-85, fig. 126-127), dar şi în diverse lucrări de sinteză cu caracter de popularizare (de ex. BICSOK & ORBÁN 2011, 573-574).

Din cauza informaţiilor contradictorii, vehiculate mai ales în literatura secundară, studiul nostru propune prezentarea celor mai importante informaţii referitoare la istoria domeniului şi a castelului, precum şi analiza formelor arhitecturale şi a decoraţiilor sculpturale, bazate pe observaţiile făcute la faţa locului.

Date istorice

■ Primele atestări documentare ale localităţii Comlod s-au păstrat din secolul al XIV-lea, epocă în care satul Comlod făcea partea dintr-un domeniu mai amplu, format din aproximativ 15 localităţi, cu centrul în Teaca, acest domeniu persistând şi în secolele următoare.[3] În anul 1587, principele Sigismund BÁTHORY a donat localitatea comitelui suprem de Zărand şi consilierului princiar, Kozma PETRICHEVICH-HORVÁTH (1523-1590), refugiat la mijlocul secolului al XVI-lea din faţa expansiunii otomane din Croaţia în Transilvania. În perioada lui, Comlod a ajuns unul dintre cele mai importante centre ale domeniului, iar biserica din sat a devenit de asemenea locul de veci a membrilor familiei. După ce a trecut şi prin posesia familiei SZALÁNCZI, după 1668 a fost cumpărat de către Pál BÉLDI DE OZUN (1621-1679) (BICSOK & ORBÁN 2011, 573). Domeniul este moştenit în continuare pe linie feminină, ajungând prin dota doamnei Zsuzsanna BÉLDI în posesia comitelui suprem al comitatului Solnocul de Mijloc, Pál WESSELÉNYI DE HODOD (1654-1694), care în anul 1684 a primit şi un act de donaţie de la principele Mihail APAFI I, după care domeniul a rămas în posesia familiei WESSELÉNYI timp de aproape o sută de ani. Conform izvoarelor scrise, fiul lui Pál WESSELÉNYI şi Zsu-

2 În lipsa unei analize a reprezentărilor heraldice, construcţia castelului îi atribuie greşit lui István DANIEL, şi datează în anii 1760.

3 Despre datele referitoare la perioada medievală, a se vedea KOVÁCS 2020, 76.

■ ***Foto 1.*** *Castelul pe o fotografie de arhivă, 1964 (CHIRA, Comlod-Wesselényi)*
■ ***Photo 1.*** *The manor house in an archival photo, 1964 (CHIRA, Comlod-Wesselényi)*

■ ***Foto 2.*** *Faţada de sud, 1964 (CHIRA, Comlod-Wesselényi)*
■ ***Photo 2.*** *Southern elevation, 1964 (CHIRA, Comlod-Wesselényi)*

■ ***Foto 3.*** *Fațada dinspre parc la începutul anilor 1990 © Corneliu GAIU*
■ ***Photo 3.*** *Elevation towards the park at the beginning of the 1990s © Corneliu GAIU*

zsanna BÉLDI, István WESSELÉNYI (III) (1674-1734), care şi-a petrecut copilăria la Comlod, a demarat unele construcţii în centrul domeniului din Comlod. După decesul soţiei Zsuzsanna BÉLDI, copiii acesteia, István şi Anna au împărţit între ei bunurile care le reveneau, prin actul de divizie din data de 22 iunie 1718. Din acest act reiese că bunurile imobile care au fost construite din iniţiativa baronului István WESSELÉNYI i-au revenit acestuia. În acelaşi an este menţionat în sursele scrise şi conacul din Comlod (ANR Cluj, Arh. fam. Wesselényi din Jibou, fasc. 344, 43, 51). Construcţiile lui István WESSELÉNYI au fost începute probabil după anul 1711, după încheierea războiului antihabsburgic condus de Francisc RÁKÓCZI al II-lea, deoarece în lustrele nobiliare ale comitatului Cluj din anul 1702, satul Comlod figurează încă pe numele mamei sale. În jurnalul său, dedicat evenimentelor din Transilvania anilor 1703-1708, István WESSELÉNYI menţionează de asemenea faptul că în perioada respectivă domeniul din Comlod se afla în posesia mamei sale (BENKŐ 1999, 319; WESSELÉNYI 1983, 1985, passim). După decesul lui István WESSELÉNYI din anul 1734, domeniile sale au fost împărţite între fiii săi, Ferenc (1705-1775) şi István (1708-1757). Cu acesată ocazie a fost divizat şi cel mai important domeniu din Sălaj al familiei, cel din Hodod, Ferenc primind partea cu centrul la Hodod, iar lui István jr. i-a revenit o parte distinctă a acestui domeniu, cu centrul aflat în satul Jibou. István a fost cel care a moştenit şi posesiile din Câmpia Transilvaniei ale familiei, dintre care cele mai semnificative erau domeniile din Comlod şi din Chiochiş.

Construirea castelului actual, totodată şi perioada cea mai semnificativă din istoria acestui monument, este legată de numele lui István WESSELÉNYI jr. şi a soţiei sale, Polixéna DANIEL (1720-1775). După călătoriile de studiu efectuate în Germania, István WESSELÉNYI jr. a parcurs o carieră militară în Italia, iar după întoarcerea în Transilvania a îndeplidren, István and Anna divided the property between them, by the deed of division of June 22, 1718. From this document, it appears that the property built on the initiative of Baron István WESSELÉNYI reverted to him. In the same year, the written sources also mentioned a mansion in Comlod (ANR Cluj, Arh. fam. Wesselényi din Jibou, fasc. 344, 43, 51). The constructions of István WESSELÉNYI were probably begun after 1711, following the end of the anti-Habsburg war led by Francis RÁKÓCZI II, as in the 1702 noble lists of Cluj County the village of Comlod was still mentioned as belonging to his mother. In addition, in his diary dedicated to the events in Transylvania from 1703-1708, István WESSELÉNYI mentioned that at that time the estate in Comlod was in the possession of his mother (BENKŐ 1999, 319; WESSELÉNYI 1983, 1985, passim). After the death of István WESSELÉNYI in 1734, his domains were divided between his sons, Ferenc (1705-1775) and István (1708-1757). On this occasion, the most important estate of the family in Sălaj County, the one in Hodod, was also divided, Ferenc receiving the part with the centre in Hodod. István Jr. received a distinct part of this estate, with the centre located in the village of Jibou. István was the one who inherited the family possessions located in the Transylvanian Plain, of which the most significant were the domains from Comlod and Chiochiş.

■ ***Foto 4.*** *Fațada principală, 2015 © Zsolt KOVÁCS*
■ ***Photo 4.*** *Main façade, 2015 © Zsolt KOVÁCS*

The construction of the current manor house as well as the most significant period in the history of this building are related to the name of István WESSELÉNYI Jr. and his wife, Polixéna DANIEL (1720-1775). Following his study trips to Germany, István WESSELÉNYI Jr. had a military career in Italy, and after returning to Transylvania he served as lord-lieutenant of Solnocul de Interior County, in addition to the political concerns managing the vast estates of the family. His wife is considered in the history of literature as one of the most erudite ladies of the 18th-century Transylvanian aristocracy, who translated from various languages, and, in addition, initiated the organisation of a modern household on her estate (V. LÁSZLÓ 2008, 58). Her vast culture was also noticed by her contemporaries; in the *Magyar Athenas* lexicon, dedicated to the biography of the most significant Hungarian writers, edited by Péter BOD, she was mentioned with the epithet "Transylvanian phoenix, adept of the sciences" („Tudományokat szerető és követő Erdélyi Féniks") (BOD 1766, 55). She tried to pass on her concerns and beliefs to her five children (Miklós, Polixéna, Mária, Anna, Zsuzsanna), for the education of which she hired two famous literati from Transylvania at the time, Daniel CORNIDES and Pál DEÁKI (FILEP). The excellent education of her children is revealed, in addition to the written sources about it, by the literary activity of the girls of the WESSELÉNYI family.

nit funcţia de comite al comitatului Solnocul de Interior, pe lângă aceste preocupări politice administrând şi vastele domenii ale familiei. Soţia lui este considerată în istoria literaturii una dintre cele mai erudite doamne ale aristocraţiei transilvănene din secolul al XVIII-lea, care traducea din diverse limbi, şi, pe lângă acestea, a iniţiat şi organizarea unei gospodării moderne pe domeniile sale (V. LÁSZLÓ 2008, 58). Vasta ei cultură a fost remarcată şi de către contemporanii ei, în lexiconul *Magyar Athenas*, dedicat biografiei celor mai semnificativi scriitori maghiari, editat de către Péter BOD, menţionată cu epitetul „Phoenixul ardelean adept al ştiinţelor" („Tudományokat szerető és követő Erdélyi Féniks") (BOD 1766, 55). Ea a încercat transmiterea preocupărilor şi convingerilor sale şi celor cinci copii ale ei (Miklós, Polixéna, Mária, Anna, Zsuzsanna), pentru educarea cărora a angajat doi literaţi renumiţi din Transilvania epocii, pe Daniel CORNIDES şi pe Pál DEÁKI (FILEP). Educaţia aleasă a copiilor este demonstrată, pe lângă izvoarele scrise referitoare la aceasta, şi de activitatea literară a fetelor familiei WESSELÉNYI.

După căsătoria lor din anul 1742 István WESSELÉNYI jr. şi Polixéna DANIEL au început o serie de construcţii reprezentative pe domeniile lor. Prima şi cea mai semnificativă construcţie este cea din Jibou, din în anii 1740, urmată de edificarea castelului din Comlod, documentată de corespondenţa soţului din perioada 1750-1753. În ultima scrisoare cunoscută, trimisă soţiei, din data de 4 noiembrie 1753 el relatează despre finalizarea lucrărilor de zidărie (V. LÁSZLÓ 2008, 165). Această datare este confirmată şi de inscripţia *1753* din axa centrală a faţadei principale, însă lucrările de decorare şi de amenajare interioară au fost terminate doar cu câţiva ani mai târziu. Inscripţiile cu cronostih, cu versuri scrise în limba latină şi maghiară, din axele laterale ale faţadei principale datează finalizarea construcţiilor castelului în anul 1756. La puţin timp după fi-

nalizarea lucrărilor, István WESSELÉNYI a decedat. În discursul funerar ţinut la funerariile sale este pomenită şi ceremonia solemnă de inaugurare a reşedinţei din Comlod, organizată în vara anului 1757, la care copiii familiei au prezentat în cadrul unui examen solemn şi rezultatele obţinute în studiile lor din latină, geografie, istorie şi teologie (V. LÁSZLÓ 2020, 167-168). Reşedinţa din Comlod a jucat un rol important în viaţa familiei şi în anii următori, în 1760 în acest castel fiind organizată nunta celei mai mari fiice a cuplului care a edificat castelul, Polixéna, cu baronul Simon (III) KEMÉNY (LÁZÁR 1886, 94).

După moartea soţului din anul 1758 Polixéna DANIEL a continuat construcţiile din centrele domeniilor sale. În anul 1761 a edificat un nou conac în Chiochiş (BICSOK & ORBÁN 2011, 572), iar în anul 1770 a ridicat clădiri reprezentative în centrul grădinii familiei din cartierul Mănăşturului de Exterior din oraşul Cluj-Napoca (ASZTALOS 2004, 536-537).[4] Este important de menţionat şi faptul că în afară de construcţiile de mai sus, Polixéna DANIEL a încercat şi organizarea pe domeniile sale a unor activităţi manufacturiere, stabilind de exemplu la Jibou năsturari, producători de găitan şi croitori, totodată iniţiind la Jibou şi organizarea unei producţii de mătase (V. LÁSZLÓ 2008, 165).

După decesul baronesei Polixéna DANIEL în anul 1775, domeniul din Comlod a fost moştenit pe linie feminină, ajungând în proprietatea nepoatei acesteia, Druzsiána KEMÉNY (născută din căsătoria lui Polixéna WESSELÉNYI cu baronul Simon KEMÉNY), devenită în anul 1781 soţia baronului Ádám (II) RADÁK (1753-1803). În conscripţia generală din anul 1785 baronul figurează ca unic proprietar al acestui domeniu (MISKOLCZY & VARGA E. 2013, Anexa 1785). În cazul baronesei Druzsiána KEMÉNY, care a desfăşurat de asemenea şi o activitate literară (KNAPP 2004), probabil şi amintirea bunicii şi a mamei sale a jucat un rol important în ataşamentul ei faţă de reşedinţa din Comlod, după moartea sa din anul 1808, fiind înmormântată în cripta familială amenajată în parcul castelului (MAKKAI 1941, 7). După moartea sa, castelul a fost moştenit de către fiul său, István RADÁK (1782-1865). În proprietatea lui se afla şi cu ocazia evenimentelor din anii 1848-1849, şi pe numele lui este amintit domeniul din Comlod şi Orosfaia şi în listele despăgubirilor urbariale ale reformei agrare din anul 1848 (SEBESS 1921, 30). În această perioadă proprietarii castelului rezidă mai ales în Cluj-Napoca şi pe domeniile lor din Ungaria, reşedinţa din Comlod fiind folosită doar de administraţia domeniului. Prin Anna RADÁK (1836-1864), fata lui István, căsătorită cu Domokos TELEKI DE GLODENI (1825-1897), domeniul din Comlod ajunge în proprietatea acestei ramuri a familiei TELEKI. În anul 1883 fiica lor, Polixéna TELEKI (1863-1933) se căsătoreşte cu baronul András BORNEMISZA DE APALINA (1860-1895), în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea şi în primul deceniu al secolului următor castelul aflându-se în posesia lor. După toate probabilităţile, în anii de după Primul Război Mondial ansamblul a ajuns, presupunem prin cumpărare, în proprietatea contelui Artur TELEKI DE GLODENI (1873-1959). În anul 1927, de exemplu, a fost construit cu patronajul lui noua biserică reformată din Orosfaia, cu această ocazie episcopul Sándor MAKKAI, venit pentru sfinţirea bisericii, fiind ospătat în „superba sufragerie a castelului străvechi din Comlod al contelui Teleki". Castelul şi domeniul au fost naţionalizate în anul 1949 din proprietatea lui. După naţionalizare în castel au funcţionat birourile CAP-ului, după evenimentele din anul 1989 fiind folosit de către primăria locală. În lipsa unei funcţii, în anii 2000 primăria a predat edificiul Consiliului Judeţean Bistriţa-Năsăud, care încearcă accesarea unor fonduri necesare pentru renovarea clădirii şi găsirea unei noi funcţii pentru monument.

4 Un ansamblu de clădiri aflat pe locul actualei clădiri a Facultăţii de Chimie a Universităţii Babeş-Bolyai.

■ ***Foto 5.*** *Portalul rezalitului principal, 2015*
© Zsolt KOVÁCS
■ ***Photo 5.*** *Portal of the main projection, 2015*
© Zsolt KOVÁCS

After their marriage in 1742, István WESSELÉNYI Jr. and Polixéna DANIEL began a series of representative constructions on their estate. The first and most significant building is the one in Jibou, built in the 1740s, followed by the construction of the manor house in Comlod, documented by the husband's correspondence from 1750-1753. In the last known letter, sent to his wife, dated November 4, 1753, he reports on the completion of the masonry works (V. LÁSZLÓ 2008, 165). This dating is also confirmed by the inscription *1753* from the main façade's central axis, however, the decoration and interior design works were completed only a few years later. The chronogram inscriptions with verses written in Latin and Hungarian from the main façade's lateral axes date the building's completion to 1756. Shortly after completing the works, István WESSELÉNYI died. The speech held at his funeral also mentioned the solemn inauguration ceremony of the residence in Comlod, organised in the summer of 1757, where the children of the family presented in a solemn examination the results obtained in their studies in Latin, geography, history, and theology (V. LÁSZLÓ 2020, 167-168). The residence in Comlod played an important role in the life of the family. A few years later, in 1760, the wedding of Polixéna, the eldest daughter of the couple who built the manor house, and Baron Simon (III) KEMÉNY was organised here (LÁZÁR 1886, 94).

After the death of her husband in 1758, Polixéna DANIEL continued the construction works in the centres of her estates. In 1761 she built a new mansion in Chiochiş (BICSOK & ORBÁN 2011, 572), and in 1770 she

erected representative buildings in the centre of the family garden in the Mănăşturul de Exterior quarter of Cluj-Napoca (ASZTALOS 2004, 536-537).[4] It is also important to mention that, in addition to the above constructions, Polixéna DANIEL also tried to organise manufacturing activities on her estate, establishing for example in Jibou button-makers, passementerie producers and tailors, at the same time initiating in Jibou the organisation of silk production (V. LÁSZLÓ 2008, 165).

After the death of Baroness Polixéna DANIEL in 1775, the estate of Comlod was inherited on the female line, becoming the property of her granddaughter, Druzsiána KEMÉNY (born from the marriage of Polixéna WESSELÉNYI and Baron Simon KEMÉNY), who in 1781 became the wife of Baron Ádám (II) RADÁK (1753-1803). In the general conscription from 1785, the baron appears as the sole owner of this estate (MISKOLCZY & VARGA E. 2013, Annex 1785). In the case of Baroness Druzsiána KEMÉNY, who also carried out a literary activity (KNAPP 2004), the memory of her grandmother and mother probably also played an important role in her attachment to her residence in Comlod, being buried, after her death in 1808, in the family crypt of the manor house park (MAKKAI 1941, 7). After her death, the manor house was inherited by her son, István RADÁK (1782-1865). It was still in his property during the events of 1848-1849, and following the agrarian reform of 1848, the estate of Comlod and Orosfaia was mentioned under his name in the lists of urbarial compensations (SEBESS 1921, 30). During this period, the owners resided mainly in Cluj-Napoca and on their estates in Hungary, and the Comlod residence was used only by the domain administration. Through Anna RADÁK (1836-1864), the daughter of István, married to Domokos TELEKI DE GLODENI (1825-1897), the domain of Comlod became the property of this branch of the TELEKI family. In 1883 their daughter, Polixéna TELEKI (1863-1933) married Baron András BORNEMISZA DE APALINA (1860-1895), thus in the last decades of the 19th century and the first decade of the following century, the manor house was still in their possession. In all probability, in the years after World War I, the ensemble became, presumably by purchase, the property of Count Artur TELEKI DE GLODENI (1873-1959). In 1927, for example, the new Calvinist Church in Orosfaia was built under his patronage, on this occasion Bishop Sándor MAKKAI, who came to consecrate the church, was received in the "beautiful dining room of the ancient manor house from Comlod of Count Teleki". The manor house and the estate were nationalised in 1949, after which the collective farming offices were housed in the manor house. Following the events of 1989, it was used by the local mayor's office, which, in the absence of a function, in the 2000s handed over the building to the Bistriţa-Năsăud County Council, which tried to access some necessary funds for the renovation of the historic building and to find it a new function.

4 A set of buildings located on the site of the current building of the Faculty of Chemistry of Babeş-Bolyai University.

Descrierea monumentului

■ Clădirea castelului se află în partea de vest a localităţii, pe o parcelă paralelă cu drumul naţional ce leagă Orosfaia de Comlod, fiind azi unicul edificiu istoric pe terenul situat sub viile de odinioară.[5] După mărturia unor surse vizuale, cum ar fi de exemplu schiţele cunoscutului arhitect László DEBRECZENI din anul 1928 (fig. 1), iniţial curtea castelului era închisă de o serie de clădiri-anexă cu un singur nivel şi de o poartă cu etaj, sub care trecea un gang carosabil.

Castelul este ridicat pe un plan dreptunghiular alungit pe două niveluri, fiind situat în centrul parcelei, perpendicular pe aliniamentul drumului naţional. Planimetria clădirii este rezultatul unei concepţii unitare, elementele principale ale edificiului fiind cele două rezalituri din cele trei axe centrale ale ambelor faţade (spre vest, spre parc şi spre est, spre curtea de odinioară). Celelalte elemente care caracterizează planimetria clădirii sunt planul compus din două şiruri de încăperi, precum şi cele două porticuri simetrice de pe laturile scurte ale edificiului, prevăzute cu câte trei arcade deschise. Terenul din jurul clădirii este într-o uşoară pantă pe latura de vest, astfel în această parte a castelului a fost amenajată o terasă placată cu piatră, protejată iniţial de o balustradă barocă, cioplită din piatră, ce continua şi în faţa celor două porticuri (foto 1-2).

După mărturia izvoarelor vizuale, aspectul exterior al castelului de odinioară era dominat de acoperişul specific baroc. Aspectul caracteristic al faţadelor se datorează tratării specifice a suprafeţelor, toate faţadele, inclusiv şi stâlpii arcadelor faţadelor laterale fiind striate. Articularea orizontală a faţadelor este de asemenea unitară, fiind realizată cu acelaşi tip de soclu şi cornişă.

Faţada principală este cea dinspre vest (foto 3), orientată spre parc care, în comparaţie cu celelalte faţade, a primit o decoraţie reprezentativă mai specială. Elementul caracteristic al faţadei este rezalitul central accentuat (foto 4) construit până la nivelul pantei superioare a acoperişului frânt baroc, care are un coronament specific, în loc de fronton fiind închis de o cornişă dreaptă. Rezalitul central este articulat cu trei goluri cu închide-

5 În anul 2005 pe locul fostei porţi carosabile, la marginea de est a parcelei castelului a fost construită o mică biserică ortodoxă, fără a ţine cont de normele impuse de lege privind zona de protecţie a monumentului.

■ ***Foto 5.*** *Faţada dinspre curte cu porticul sudic, 2015 © Zsolt KOVÁCS*
■ ***Photo 5.*** *Elevation towards the courtyard with the southern portico, 2015 © Zsolt KOVÁCS*

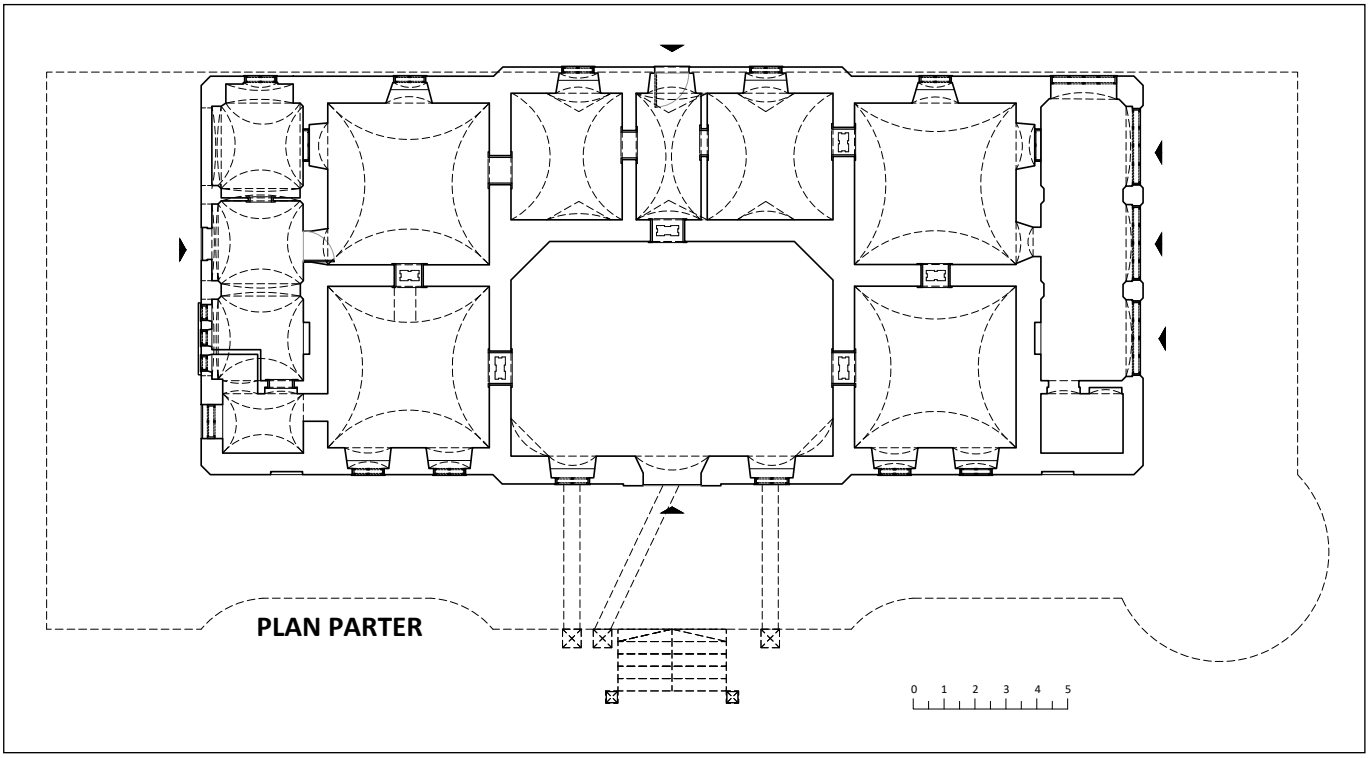

■ ***Fig. 2.*** *Planul parterului. Releveu © SC Utilitas CCPDRP SRL*
■ ***Figure 2.*** *Ground floor plan. Survey© Utilitas BHCRDC LTD*

re de forma unui mâner de coş, cu ancadramente din piatră, dintre care golurile din flancuri sunt dublate de ferestre ovale, fără ancadramente. În axa centrală se deschide o poartă de dimensiuni mari, cu închidere de forma unui mâner de coş, dublată de o fereastră fără chenar, cu acelaşi tip de închidere. Ancadramentul portalului este cel mai exigent element arhitectonic al monumentului (foto 5). Acesta este compus din postamente şi montanţi treptaţi, care pornesc exact de la înălţimea soclurilor faţadei. Montanţii sunt ornaţi cu reliefuri plate decorative, reprezentând compoziţii de ghirlande, specifice stilului rococo. În prelungirea montanţilor portalul este prevăzut cu un coronament pronunţat de forma unui segment de cerc, susţinut de pilaştri decoraţi cu cartuşe ornamentate cu rozete. Aspectul decorativ al portalului este accentuat şi de cheia de arc decorată cu scoică. Cele mai apropiate analogii ale decoraţiilor în relief ale acestui portal sunt formele celor două portaluri laterale ale curţii reprezentative ale castelului Bánffy din Bonţida, pentru elaborarea acestor decoraţii fiind folosite ca şi model desenele unor ediţii de proiecte arhitecturale rococo din epocă.[6]

Articularea faţadei de est, cu excepţia rezalitului central, este aproape identică cu faţada principală (foto 6). Partea centrală a faţadei, articulată cu trei axe de goluri, iese uşor din planul pereţilor, fiind compusă dintr-o intrare prevăzută cu supraluminator, cu ancadrament din piatră, flancată de două ferestre. Pe laturile faţadei se află câte o arcadă cu închidere de forma unui mâner de coş. Azi, arcada de nord a faţadei este înzidită, iar în cazul arcadei de sud se mai păstrează parapetul din piatră, decorat cu un şir de motive elipsoidale. În cazul faţadei de nord, sub straturile de tencuială căzută, poate fi observat faptul că şi aceasta avea iniţial o articulare identică cu faţada de sud, deschisă cu trei arcade cu închidere de forma unui mâner de coş.

6 Ornamente asemănătoare regăsim de exemplu în volumul lui Daniel MAROT (ca. 1710, f. 134). Sau sunt de asemenea apropiate, dar cu caracter mai decorativ, în colecţia *Ornemens inventez par J. Berain. Recueil d'estampes* (f. 35-36).

Description of the historic building

■ The manor house is found in the western part of the village, on a plot of land parallel with the national road connecting Orosfaia with Comlod, being today the only historic building on the land below the vineyards of old.[5] Based on the testimony of visual sources, such as the sketches from 1928 of the renowned architect László DEBRECZENI (figure 1), initially, the manor house's courtyard was closed by a series of single-storey outbuildings and by a two-storey gatehouse with an arched carriageway.

The two-level manor house with an elongated rectangular ground plan was placed in the centre of the plot, perpendicular to the national road. The building's layout is the result of a coherent concept, the core elements of the building being the two projections corresponding to the three central axes of both elevations (the western one looking towards the park, and the eastern one towards the former courtyard). The other elements that characterise the building's layout are the two rows of rooms that form the ground plan, as well as the two symmetrical porticos on the building's short sides, each provided with three open arches. The land around the building has a slight slope on the western side, so a stone-clad terrace was designed in front of the manor house's western elevation, initially

5 In 2005, on the site of the former gatehouse, a small Orthodox church was built on the eastern edge of the manor house plot, without taking into account the norms imposed by law regarding the protection area of the historic building.

protected by a baroque balustrade, carved in stone, which also continued in front of the two porticos (Photos 1 and 2).

According to the visual sources, the external appearance of the manor house was dominated by its Baroque roof. The characteristic appearance of the elevations is due to a specific treatment of the surfaces: all the elevations, including the pillars of the arcades on the side elevations, are decorated with banded rustication. The horizontal articulation of the elevations, with the same type of base and cornice, is also unitary.

The western elevation, the one looking towards the park, is the main façade (Photo 3), which, compared to the other elevations, received special representative decorations. The characteristic element of the façade is its accentuated central projection (Photo 4), built up to the level of the Mansard roof's upper slope, which, instead of a pediment is crowned by a straight cornice. The central projection is articulated by three basket-handle arched openings with stone frames: two windows on each side, above which two frameless oval windows are displayed, and a large central portal, above which a similarly arched, frameless window is found. The portal frame is the most refined architectural element of the historic building (Photo 5). It is composed of stepped pedestals and jambs, which start exactly at the height of the elevation's base. The jambs are ornamented with flat decorative reliefs, representing garland compositions specific to the Rococo style. In the extension of the jambs, the portal is provided with a prominent pediment in the shape of a segmental arch, supported by pilasters decorated with cartouches ornamented with rosettes. The decorative aspect of the portal is also accentuated by the keystone decorated with a seashell. The closest analogies for the relief decorations of this portal are the two lateral portals of the representative Baroque courtyard of the Bánffy Manor House in Bonţida. For the design of these decorations, drawings from contemporary editions of Rococo architectural designs were used.[6]

The articulation of the eastern elevation, except for the central projection, is almost identical to the main façade (Photo 6). Its central part, with three axes of openings, projects slightly from the plane of the elevation, being composed of a stone-framed entrance with an overlight, flanked by two windows. On each end of the elevation, we find a basket-handle arch. Today, the northern arch is walled up, while in the case of the southern arch the stone parapet is still preserved, decorated with a row of ellipsoidal motifs. For the northern elevation, the fallen plaster layers have revealed that it too had an initial articulation that was similar to the one on the southern elevation, with an open arcade composed of three basket-handle arches.

The layout of the manor house, composed of two symmetrical rows of rooms, de-

6 Similar ornaments can be found, for example, in the volume of Daniel MAROT (ca. 1710, f. 134). Similar, but more decorative examples can be found in the *Ornemens inventez par J. Berain. Recueil d'estampes* collection (f. 35-36).

■ ***Foto 7.*** *Porticul nordic © Zsolt KOVÁCS*
■ ***Photo 7.*** *Northern portico © Zsolt KOVÁCS*

Planimetria castelului, compusă din două şiruri de încăperi dispuse simetric, denotă edificarea clădirii într-o singură fază de construcţie. Pe laturile scurte ale planului dreptunghiular, deschise cu arcade, se afla câte un spaţiu de trecere deschis, dintre care cel dinspre nord era acoperit cu bolţi a vela (foto 7), cel de sud fiind şi iniţial prevăzut cu un tavan.

Cel mai semnificativ spaţiu al castelului este sala festivă de odinioară (foto 8), care din păcate a suferit cele mai mari pagube în procesul de ruinare al edificiului: tavanul său sprijinit pe cornişe profilate s-a prăbuşit, împreună cu bolta subsolului. Aspectul elegant de odinioară ne mai este evocat doar de nişele din colţurile teşite, decorate în partea superioară cu stucaturi, precum şi tâmplăria golurilor, confecţionată la mijlocul secolului al XVIII-lea, păstrată doar fragmentar. Pe laturile sălii festive se deschide câte o încăpere de dimensiuni reduse, acoperită cu bolţi a vela, din care spre est sunt accesibile câte o încăpere boltită identic.

■ ***Foto 8.*** *Sala festivă, 2010 © Zsolt KOVÁCS*
■ ***Photo 8.*** *Great hall, 2010 © Zsolt KOVÁCS*

■ ***Foto 9.*** *Rezalitul central al fațadei dinspre parc, 2015 © Zsolt KOVÁCS*
■ ***Photo 9.*** *Central projection of the elevation towards the park, 2015 © Zsolt KOVÁCS*

În tronsonul de est, în lățimea sălii festive, se află trei încăperi prevăzute cu bolţi semicilindrice cu penetraţii.

Din mobilierul castelului s-au păstrat puţine elemente originare. Cele mai valoroase elemente ale interiorului sunt tâmplăriile exigente ale uşilor de interior de la mijlocul secolului al XVIII-lea, păstrate într-un număr destul de mare. Sub întreaga clădire se întinde un subsol amplu, acoperit cu bolţi semicilindrice din cărămidă.

Decorațiile sculpturale ale fațadei principale

■ Caracterul reprezentativ al faţadei principale este accentuat de o serie de decoraţii heraldico-simbolice, cioplite din piatră (foto 9). În axele golurilor din flancuri sunt înfăţişate în relief înalt blazoanele soţilor comanditari. În ambele cazuri reprezentarea blazonului este încadrată de cartuşe rococo, compuse din forme variate de rocaille-uri, în colţurile superioare combinate cu motivul cornului abundenţei. În stânga se află figura sirenei ieşite din valurile mării reprezentând blazonul WESSELÉNYI (foto 10), în dreapta fiind blazonul familiei DANIEL din Vârghiş (foto 11), respectiv o lebădă cu gâtul străpuns de o săgeată. Calitatea superioară a celor două reliefuri poate fi observată şi pe redarea unor chipuri masculine pe laturile medalioanelor (foto 12). Elementul central al decoraţiilor rezalitului este un relief înalt compus din diverse reprezentări simbolice: elementul central al acestuia este o coroană deschisă, surmontată de un coif de turnir, dedesubtul căruia pot fi observate ieşind dintre nori două mâini strânse (foto 13). Această reprezentare este încadrată de capete de putti. Cel mai frumos element sculptural al compoziţiei centrale este un portret mascu-

notes that it was built in a single construction phase. The open arched passageways were located on the two short sides of the rectangular ground plan, of which the one to the north was covered with sail vaults (Photo 7), the one to the south being provided with a ceiling from the beginning.

The most significant space in the manor house is the former great hall (Photo 8), which unfortunately has suffered the greatest damage during the degradation of the building: its ceiling, resting on crown mouldings, has collapsed, along with the basement vault. Its former elegant aspect is only evoked by the niches from the corner chamfers, decorated on the upper side with stuccowork, as well as the frames of the openings, created around the mid-18th century, only partially preserved. Smaller rooms open on each side of the great hall, covered by sail vaults, from which another two identically vaulted rooms open towards the east. On the eastern sector, three rooms with lunette vaults occupy the width of the great hall.

Few original elements have been preserved from the manor house's furnishing. The most valuable elements of the interior are the exquisite mid-18th-century joineries of the interior doors, preserved in a fairly large number. Beneath the entire building lies a large basement, covered with brick barrel vaults.

Sculptural decorations of the main façade

■ The representative character of the façade is highlighted by a series of heraldic-symbolic decorations, carved in stone (Photo 9). The coats of arms of the owners are depicted in high relief in the lateral axes of the windows. In both cases, the representations of the coat of arms are placed within Rococo cartouches, composed of various rocaille motifs, combined in the upper corners with *cornucopia* motifs. On the left is the figure of the mermaid emerging from sea waves, representing the WESSELÉNYI coat of arms (Photo 10), and on the right is the coat of arms of the DANIEL DE VÂRGHIŞ family (Photo 11), respectively a swan with its neck pierced by an arrow. The superior quality of the two reliefs can also be observed in the rendering of the male faces found on the sides of the medallions (Photo 12). The decoration's central element is a high relief composed of various symbolic representations: its central element is an open crown surmounted by a tourney helm, below which two clasped hands can be seen emerging from clouds (Photo 13). The latter representation is framed by putti heads. The most beautiful sculptural element of the central composition is a male portrait embossed on the keystone, located under the high relief of the open crown, this portrait being a conclusive proof of the remarkable anatomical knowledge of the sculptor. Below this portrait, there is an inscription that shows us the year of its placement: *1753*. According to archival photographs, the spaces between the three stone reliefs were initially filled with stucco reliefs (Photo 14). At the height of the stone putti heads, figures of angels were represented between the central and the lateral reliefs. The figure of the angel on the right, with a dynamic posture, looks at the coat of arms of the WESSELÉNYI family, holding a bow in his arms. The other angel is sitting on a cloud, holding in his hand the symbol of love, a flaming heart, extended towards

lin redat în relief pe cheia de arc, situat sub relieful înalt al coroanei deschise, acest portret fiind o dovadă concludentă a remarcabilelor cunoştinţe anatomice ale sculptorului. Sub acest portret se află o inscripţie care ne arată şi anul amplasării sale: *1753*. Conform fotografiilor de arhivă, iniţial spaţiile dintre cele trei reliefuri din piatră au fost umplute cu reliefuri din stuc (foto 14). La înălţimea capetelor de putti din piatră, în spaţiul dintre relieful central şi cele laterale se afla figura unor îngeri. Figura îngerului din dreapta, cu o postură dinamică, îşi îndreaptă privirea spre blazonul familiei WESSELÉNYI, având un arc în mână. Celălalt înger este aşezat pe un nor, ţinând în mână simbolul dragostei, o inimă în flăcări, întinsă în direcţia reliefului central. În literatura de specialitate, pe baza analizei stilistice, decoraţiile sculpturale din Comlod îi sunt atribuite celui mai important sculptor clujean al epocii, Anton SCHUCHBAUER, iar pe baza unui contract din anul 1786, sunt datate în acest an, însă caracteristicile ansamblului sculptural nu dezvăluie nicio intervenţie ulterioară edificării clădirii în perioada anilor 1753-1756, şi nici elementele heraldice nu permit o datare în anii 1780.

Axele laterale ale faţadei sunt articulate simetric. Pot fi observate pe ambele laturi câte trei ferestre dreptunghiulare, cu chenare evazate în colţuri. În axele din flancuri este aşezată în chenare identice cu celelalte axe câte o inscripţie în limba latină şi în limba maghiară (foto 15),[7] completată cu câte o compoziţie heraldică scoasă în relief.

Pe relieful alegoric aflat sub inscripţia în limba latină pot fi observate două figuri. Pe partea dreaptă a compoziţiei este redată figura unui putto care ţine într-o mână o clepsidră înaripată, simbol al trecerii ireversibile a timpului, iar cu cealaltă mână se sprijină pe scutul baroc al familiei WESSELÉNYI. Pe partea stângă a reliefului se află figura personificată a Timpului, redată în momentul în care scrie cu un *stylus* cu litere antice va pe paginile unei cărţi deschise un citat cunoscut, agreat probabil şi de către proprietarii casei (foto 16): *MENS / MA/NET / ET VIR/TVS CAE// TE[RA] / MOR/TIS [E]/RVN[T]. / OV[ENVS?]*. Textul acestei inscripţii provine din epigrama intitulată *Virtus,* publicată în Appendixul celei mai cunoscute opere a poetului şi teologului din Ţara Galilor John OWENS (cca. 1560-1622), *Epigrammata*.[8] Folosirea acestui citat umanist, care subliniază importanţa înţelepciunii şi a virtuţiilor umane, triumfătoare şi asupra

7 Pentru textul inscripţiilor a se vedea LEDÁN 2014; KOVÁCS 2020, 90-91.
8 Despre prezenţa şi influenţa operelor lui OWENS în Transilvania, a se vedea KOVÁCS 2020, 91.

■ ***Foto 10.*** *Blazonul WESSELÉNYI, 2015 © Zsolt KOVÁCS*
■ ***Photo 10.*** *The WESSELÉNYI family coat of arms, 2015 © Zsolt KOVÁCS*

■ ***Foto 11.*** *. Blazonul DANIEL DE VÂRGHIŞ, 2015 © Zsolt KOVÁCS*
■ ***Photo 11.*** *The DANIEL DE VÂRGHIŞ family coat of arms, 2015 © Zsolt KOVÁCS*

morţii, se încadrează perfect în preocupările literare ale soţilor WESSELÉNYI-DANIEL.

În axa laterală sudică a faţadei se află, într-o poziţie simetrică cu inscripţia latină, o inscripţie în limba maghiară, cu litere anticva, care se află, de asemenea, deasupra unui relief heraldico-simbolic. Este de remarcat că forma literelor celei de-a doua inscripţii diferă uşor de literele anticva clasice ale inscripţiei în limba latină, însă din cauza faptului că nici materialul din calcar al plăcii inscripţiei şi nici cel al reliefului nu diferă de cel al inscripţiei anterioare şi nu sunt vizibile nici diferenţe stilistice, presupunem că caracterul diferit al literelor acestei inscripţii se datorează doar colaborării unui alt meşter cioplitor în piatră.

Elementul principal al reliefului acestei inscripţii este reprezentarea lebedei, animalul heraldic al familiei soţiei comanditarului, familia DANIEL DE VÂRGHIŞ (foto 17). Relieful are o concepţie similară cu cel anterior şi prezintă în prim-planul unui peisaj natural, în dreapta compoziţiei, figura unei lebede încălecate de un putto jucăuş. Acesta din urmă ţine cu ambele mâini gâtul ridicat al lebedei, din ciocul căreia ţâşneşte un jet de apă, asemenea unei fântâni arteziene. Apa căzută ridică până la nivelul creştetului munţilor peisajului înconjurător blazonul baronal al familiei DANIEL. În faţa munţilor din dreapta compoziţiei apare figura unui cerb în goană, a cărei interpretare poate varia de la figura cunoscută a cerbului fugind la izvor a psalmului biblic, simbol al credinţei neclintite, până la posibile interpretări heraldice. Cel mai caracteristic element al acestui relief este figura unui putto înaripat care încalecă o lebedă. În arta epocii premoderne apariţia temei lebedelor cu putti jucăuşi este legată de picturile murale aflate pe una dintre bolţile loggiei dinspre grădină a vilei Madama din Roma, pictate la începutul anilor 1520 de către discipolii lui Raffaello, care au încercat reînvierea temei unei picturi antice, care, pe baza unei descrieri a lui Philostratus, reprezenta concursul unor putti care încălecau lebede (GNANN 1998, 202, fig. 5). Din cauza corespondenţelor tematice, în secolele XVII-XVIII, acest tip de reprezentare a devenit una

the central relief. In the scholarly literature, based on the stylistic analysis, the sculptural decorations from Comlod are attributed to the most important sculptor from Cluj-Napoca of the time, Anton SCHUCHBAUER, and based on a contract from 1786 they are dated to this year, but the characteristics of the sculptural ensemble do not reveal any intervention subsequent to the construction of the building during the years 1753-1756, nor do the heraldic elements allow a dating in the 1780s.

The lateral axes of the façade are articulated symmetrically. Three rectangular windows can be seen on both sides, with frames typical of the Baroque style. Two inscriptions, one in Latin and one in Hungarian (Photo 15),[7] completed with reliefs of heraldic compositions, are found in the façade's two lateral axes, placed in identical window frames with the other axes.

Two figures can be seen in the allegorical relief under the Latin inscription. On the right side of the composition, the figure of a putto holds in one hand a winged hourglass, a symbol of the irreversible passage of time, and with the other hand rests on the baroque shield of the WESSELÉNYI family. On the left side of the relief is the personified figure of Time, rendered while writing on the pages of an open book, with a *stylus* and in antiqua letters, a well-known quote, probably favoured by the owners of the house (Photo 16): *MENS / MA/NET / ET VIR/TVS CAE//TE[RA] / MOR/TIS [E]/RVN[T]. / OV[ENVS?]*. The text of this inscription comes from the epigram entitled *Virtus*, published in the Appendix of the most

7 For the text of the inscriptions see LEDÁN 2014; KOVÁCS 2020, 90-91.

■ **Foto 12.** *Detaliu cu o figură umană pe latura blazonului WESSELÉNYI, 2015 © Zsolt KOVÁCS*
■ **Photo 12.** *Detail with a human figure on the side of the WESSELÉNYI coat of arms, 2015 © Zsolt KOVÁCS*

■ **Foto 13.** *Relieful central al rezalitului dinspre parc, 2015 © Zsolt KOVÁCS*
■ **Photo 13.** *Central relief of the projection towards the park, 2015 © Zsolt KOVÁCS*

■ ***Foto 14.*** *Rezalitul central al fațadei dinspre parc, 1964 (CHIRA, Comlod-Wesselényi)*
■ ***Photo 14.*** *Central projection of the elevation towards the park, 1964 (CHIRA, Comlod-Wesselényi)*

■ ***Foto 15.*** *Inscripția în limba latină, 1756 (2010) © Zsolt KOVÁCS*
■ ***Photo 15.*** *Latin inscription, 1756 (2010) © Zsolt KOVÁCS*

■ ***Foto 16.*** *Reprezentarea alegorică a inscripției în limba latină, 2010 © Zsolt KOVÁCS*
■ ***Photo 16.*** *Allegorical representation of the Latin inscription, 2010 © Zsolt KOVÁCS*

■ ***Foto 17.*** *Relieful inscripției în limba maghiară, 2010© Zsolt KOVÁCS*
■ ***Photo 17.*** *Relief of the Hungarian inscription, 2010 © Zsolt KOVÁCS*

famous work of the Welsh poet and theologian John OWENS (approx. 1560-1622), *Epigrammata*.[8] The use of this humanistic quote, which emphasises the importance of human wisdom and virtues, triumphant even over death, fits perfectly into the literary concerns of the WESSELÉNYI-DANIEL couple.

The Hungarian inscription, in antiqua letters, which is also above a heraldic-symbolic relief, is found in the southern lateral axis of the façade, in a symmetrical position with the Latin inscription. It should be noted that the shape of the letters differs slightly

8 For the presence and influence of OWENS' works in Transylvania, see KOVÁCS 2020, 91.

dintre temele frecvent utilizate în cazul unor fântâni baroce.[9] La Comlod a fost folosit ca model reprezentarea grafică a unei fântâni baroce, după toate probabilităţile o gravură executată de Daniel MAROT şi publicată în volumul *Nova fontium delineatio.* (fig. 3)[10].

În ceea ce priveşte interpretarea decoraţiilor sculpturale centrale ale faţadei, concepute ca un program iconografic complex, compus, pe lângă reprezentările heraldice cunoscute, şi dintr-o serie de motive alegorice

9 De exemplu apar ca patru figuri de amorete săgetătoare pe fântâna cu balaur a parcului castelului din Versailles, iar în cazul fântânii Arion din Schwetzingen din 1767, apa ţâşneşte din ciocul celor patru lebede încălecate de putti. A se vedea: bildindex.de.

10 *Nova fontium delineatio. Entwürffe mehrerer Brunnen u.a. mit Darstellung des Apollon*. Herzog Anton-Ulrich Museum Wolffenbüttel. Alter Besitz. D. Marot AB 3.93. Un alt exemplar în volumul *Ornements divers* din jurul anului 1710 a lui MAROT (f. 168). Publicat în *Das Ornamentwerk...*, 52.

şi simbolico-emblematice, semnificaţiile acestor reprezentări se concentrează în jurul unor idei care au marcat viaţa şi ambianţa noii reşedinţe a cuplului nobiliar, idei care apar şi în textele celor două inscripţii ale faţadei. Astfel, viaţa şi spaţiile reşedinţei cuplului WESSELÉNYI-DANIEL sunt caracterizate de prezenţa dragostei personificate prin figura lui Amor (*Amor succrescat*) şi sunt dominate de concordie şi pace (*Concordia paxque urat*), reprezentate prin motivul celor două mâini strânse, ieşite din nori, şi închise cu o coroană, un motiv foarte răspândit şi în emblematica vremii.[11] Presupunem că şi în ambianţa transilvană puteau fi cunoscute şi conotaţiile referitoare la dragostea divină de până la moarte a acestui motiv, prezentă în literatura emblematică,[12] şi în acest fel reprezentările dragostei, prezente pe laturile reliefului central, pot fi interpretate nu numai ca fiind reprezentări ale dragostei pământeşti, ci probabil ca fiind trimiteri la dragostea divină, dovedit şi de faptul că ambele inscripţii subliniază importanţa credinţei şi a pietăţii *(Fides, Pietas)*. Interpretarea coifului decorat cu pene şi a aripilor laterale, care încoronează compoziţia centrală a faţadei, este mai problematică. Coiful, printre altele, poate fi înţeles ca o aluzie la cariera militară a proprietarului casei, iar detaliile cu aripi sunt caracteristice în epocă reprezentărilor norocului (*Fortuna*). Este posibil să se fi legat de această ultimă conotaţie şi prezenţa unui glob, care, după mărturia fotografiilor vechi, în forma sa originară încorona această compoziţie a faţadei.

■ ***Fig. 3.*** *Reprezentarea unei fântâni decorate cu lebede pe gravura lui Daniel MAROT intitulată* Nova fontium delineatio *(ca. 1710, f. 168)*
■ ***Figure 3.*** *Representation of a fountain decorated with swans on the engraving of Daniel MAROT entitled* Nova fontium delineatio *(ca. 1710, f. 168)*

Castelul care în urmă cu un deceniu încă se afla într-o stare de conservare satisfăcătoare, azi a ajuns într-o stare avansată de degradare, cauzată de lipsa întreţinerii şi a infiltraţiilor continue de apă. Din cauza infiltraţiilor, bolţile şi tavanele au ajuns într-o stare de precolaps, iar în lipsa unei intervenţii de urgenţă cu siguranţă se vor prăbuşi în viitor.

11 De exemplu apare ca şi impresă a principelui elector al Bavariei, Maximilian I (NEUGEBAUER et al. 1619, 333).
12 Apare cu o coroană deschisă la Daniel CRAMER (1624, 124-125, 169-170).

■ ***Fig. 4.*** *Secțiune longitudinală și ortofoto (2020)*
■ ***Figure 4.*** *Longitudinal section and orthophoto (2020)*

■ ***Fig. 5.*** *Secțiune transversală și ortofoto (2020)*
■ ***Figure 5.*** *Cross section and orthophoto (2020)*

from the classical antiqua letters of the Latin inscription, but due to the fact that neither the limestone material of the inscription plate nor that of the relief differs from that of the previous inscription and no stylistic differences are visible, we assume that the different character of the letters is due only to the collaboration of another master carver.

The main element of the relief of this inscription is the heraldic representation of the swan, the heraldic animal of the family of the owner's wife, the DANIEL DE VÂRHIŞ family (Photo 17). The relief has a similar conception to the previous one and presents in the foreground of a natural landscape, to the right of the composition, the figure of a swan ridden by a playful putto. The latter holds the raised neck of the swan with both hands, from whose beak a jet of water gushes out, like an artesian well. The fallen water raises the baron's coat of arms of the DANIEL family to the level of a mountain top in the surrounding landscape. In front of the mountains, to the right of the composition, appears the figure of a running deer, whose interpretation can vary from the known figure of the deer running to the source in the biblical psalm, a symbol of unwavering faith, to possible heraldic interpretations. The most characteristic element of this relief is the figure of the winged putto that rides a swan. In early modern art, the emergence of the theme of swans with playful putti is related to the murals on one of the vaults of the loggia from the garden of Villa Madama in Rome, painted in the early 1520s by Raffaello's disciples, who tried to revive the theme of an ancient painting, which, based on a description of Philostratus, represented the competition of putti who rode swans (GNANN 1998, 202, fig. 5). Due to the thematic correspondences, in the 17th and 18th centuries, this type of representation became one of the themes frequently used in

Bibliografie/Bibliography

- *** ANR Cluj – Arhivele Naţionale Române, Serviciul Judeţean Cluj [Romanian National Archives, Cluj County Service], Arhiva familiei Wesselényi din Jibou [Archives of the Wesselényi family from Jibou].
- *** *Das Ornamentwerk Daniel Marots: in 264 Lichtdrucken Nachgebildet.* Berlin: Wasmuth, 1893.
- *** *Ornemens inventez par J. Berain. Recueil d'estampes.* [Paris: Chez Monsieur Thuret, 17??]. Bibliothèque de l'Institut National d'Histoire de l'Art, Paris. Collections Jacques Doucet. Estampes: Recueil d'ornements, NUM FOL EST 498.
- ASZTALOS, Lajos. 2004. *Kolozsvár helynév- és településtörténeti adattár.* Kolozsvár: Polis.
- BENKŐ, József. 1999. *Transsilvania specialis* I. Bukarest–Kolozsvár: Kriterion.
- BICSOK, Zoltán & Zsolt ORBÁN. 2011. *„Isten segedelmével udvaromat megépítettem...". Történelmi családok kastélyai Erdélyben.* Csíkszereda: Guttenberg.
- BIRÓ, József. 1943. *Erdélyi kastélyok.* Budapest: Új Idők Irodalmi Intézete.
- B. NAGY, Margit. 1973. *Várak, kastélyok, udvarházak, ahogy a régiek látták. XVII–XVIII.* Bukarest: Kriterion.
- B. NAGY, Margit. 1977. *Reneszánsz és barokk Erdélyben. Művészettörténeti tanulmányok.* Bukarest: Kriterion.
- BOD, Péter. 1766. *Magyar Athenas.* s.l., s.n.
- CHIRA, Cristina. Comlod-Wesselényi. Monumente Uitate. http://www.monumenteuitate.org/ro/monument/57/Comlod-Wesselenyi (accesat în decembrie 2021).
- CRAMER, Daniel. 1624. *Emblemata sacra, hoc est decades quinque emblematum ex sacra scriptura, de dulcissimo nomine & cruce Jesu Christi, figuris aeneis incisorum.* Francofurti.

■ GNANN, Achim. 1998. A New Attribution to Raphael. *Master Drawings* 2: 198-204.
■ GY. DÁVID, Gyula. 2011. *A bonchidai Bánffy-kastély*. Kolozsvár: Polis.
■ HUSZÁR, Lajos. 1999. *Személyi érmek*. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum.
■ ILLYÉS, Géza. 1939. Magyarbényei báró Radák Ádám. *Kiáltó szó* 8-9, 10.
■ KNAPP, Éva. 2004. "De jajkeservimben Pennámat szalasztom". Magyarbényei báró Radák (II.) Ádámné, Kemény Druzsiána kesergő versei (1796–1808). *Lymbus. Magyarságtudományi forrásközlemények*: 187-203.
■ KOVÁCS, András. 1993. Magna Curia din Deva. Contribuţii la istoricul construcţiilor. *Ars Transsilvaniae* III: 153-174.
■ KOVÁCS, Zsolt. 2017. A komlódi Wesselényi–Teleki-kastély. *Várak, kastélyok, templomok évkönyv*: 94–99.
■ KOVÁCS, Zsolt. 2020. A komlódi Wesselényi-kastély. Adalékok az erdélyi barokk építészet és szobrászat történetéhez. *Erdélyi évszázadok. A kolozsvári Magyar Történeti Intézet évkönyve* V. Várak, erődök, kastélyok az erdélyi régiségben: 75-100.
■ LÁZÁR, Miklós. 1886. P. Horváth Boldizsár naplója. *Keresztény Magvető* 2: 89-98.
■ LEDÁN, M. István. 2014. Requiem egy kastélyért. Blog: Laudator temporis acti. http://laudator.blog.hu/2014/04/01/requiem_egy_kastelyert_954 (accesat în decembrie 2021).
■ MAKKAI, László (szerk.). 1941. Gróf Bethlen Lajos önéletírása. *Erdély öröksége. Erdélyi emlékírók Erdélyről. X. Két ország ölelkezése 1791–1867*, 1-51. Budapest: Franklin Társulat.
■ MAROT, Daniel. [ca. 1710]. *Ornements divers*. La Haye, s.n. Bibliothèque de l'Institut National d'Histoire de l'Art, collections Jacques Doucet. Estampes: Recueil d'ornements, 4 EST 362.
■ MISKOLCZY, Ambrus & Árpád VARGA E. 2013. *Jozefinizmus Tündérországban: Erdély történeti demográfiájának forrásai a XVIII. század második felében*. Budapest: TarsolyKiadó.
■ NEUGEBAUER, Salamon et al. 1619. *Selectorum Symbolorum Heroicorum Centuria Gemina*. Francofurti.
■ SABĂU, Nicolae. 1979. *Der Bildhauer Anton Schuchbauer 1719–1789*. Cluj-Napoca: Dacia Verlag.
■ SABĂU, Nicolae. 1992. *Sculptura barocă în România*. Bucureşti: Editura Meridiane.
■ SABĂU, Nicolae. 2002. *Metamorfoze ale barocului transilvan*. Vol. I. *Sculptura*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.
■ SEBESS, Dénes. 1921. *Új Románia földbirtokpolitikája Erdélyben*. Budapest: Népies Irodalmi Társaság.
■ V. LÁSZLÓ, Zsófia. 2008. Daniel Polixéna, a „Magyar Minerva". Egy 18. századi nemesasszony élete és példája a halotti beszédek tükrében. *Sic itur ad astra* 58: 149-175.
■ V. LÁSZLÓ, Zsófia. 2020. *Példás asszonyok. Női szerepek változása a protestáns halotti beszédek tükrében (1711–1825)*. Budapest: Ráció.
■ WESSELÉNYI, István. 1983, 1985. *Sanyarú világ. Napló 1703–1709*. I–II. Szerk. MAGYARI András. Bukarest: Kriterion.

the case of Baroque fountains.[9] At Comlod, the graphic representation of a Baroque fountain, in all probability an engraving of a fountain by Daniel MAROT was used as a model (Figure 3).[10]

Regarding the interpretation of the façade's central sculptural decorations, conceived as a complex iconographic programme composed, in addition to known heraldic representations, also from a number of allegorical and symbolic-emblematic motifs, the meanings of these representations are centred around ideas that marked the life and ambience of the noble couple's new residence, ideas that also appear in the texts of the façade's two inscriptions. Thus, the life and spaces of the WESSELÉNYI-DANIEL couple's residence are characterised by the presence of love personified by the figure of Amor (*Amor succrescat*) and are dominated by concord and peace (*Concordia paxque urat*), represented by the two clasped hands emerging from the clouds and closed with a crown, a very common motif in the emblem representations of the time.[11] We assume that the connotations regarding divine love until death, present in the emblem literature,[12] could also have been known in the Transylvanian environment, and in this way, the representations of love, present on the sides of the central relief, can be interpreted not only as representations of earthly love but probably as references to divine love, also proved by the fact that both inscriptions emphasise the importance of faith and piety (*Fides, Pietas*). The interpretation of the feather-decorated helm and the side wings, which crown the façade's central composition, is more problematic. The helmet, among others, can be interpreted as an allusion to the owner's military career, and the winged details are characteristic in the era of representations of luck (*Fortuna*). The presence of a globe, which, according to the testimony of old photographs, in its original form crowned this composition, may have also been related to this last connotation.

The manor house, which a decade ago was still in a satisfactory state of preservation, today has reached an advanced state of degradation, caused by lack of maintenance and continuous water infiltration. Due to the infiltrations, the vaults and ceilings have reached a state of pre-collapse and in the absence of an emergency intervention will surely collapse in the future.

9 For example, they appear as four figures of Cupid archers on the dragon fountain of the park at Versailles, and in the case of the Arion fountain in Schwetzingen in 1767, water gushes from the beaks of the four swans ridden by putti. See: bildindex.de.
10 *Nova fontium delineatio. Entwürffe mehrerer Brunnen u.a. mit Darstellung des Apollon*. Herzog Anton-Ulrich Museum Wolffenbüttel. Alter Besitz. D. Marot AB 3.93. Another examplary in the volume *Ornements divers* around 1710 of MAROT (f. 168). Published in *Das Ornamentwerk...* 52.
11 For example, it appears as the *impresa* of the Elector of Bavaria, Maximilian I (NEUGEBAUER et al. 1619, 333).
12 It appears with an open crown at Daniel CRAMER (1624 124-125, 169-170).